

УДК 336.71
JEL Classification G18

Сенищ Павло

к.е.н., доцент, доцент кафедри банківської справи
ДВНЗ «Університет банківської справи»
м. Київ, Україна
E-mail: senysch@ukr.net

СУЧАСНА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА АНТИКРИЗОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація

Вступ. Банківський сектор є каталізатором економічного зростання в країні та посідає провідне місце у її фінансовій системі не лише за розміром активів, а й за інтенсивністю перерозподілу грошових коштів між різними групами населення

Незважаючи на значні здобутки в аналізі особливостей регуляторної політики у галузі банківництва, дотепер не уніфіковано підходи до формування антикризової політики держави у банківському секторі національної економіки.

Методи. У процесі дослідження використовувались загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання: абстрактно-логічний (при розкритті сутності антикризового регулювання, узагальненні та формулюванні висновків); синтезу і системного аналізу (для обґрунтування сутнісних характеристик банківського сектора та стратегії його антикризового регулювання); системного аналізу та теоретичного узагальнення (для удосконалення методики оцінки рівня та окреслення інституціональних передумов державного регулювання банківського сектора національної економіки); логічного узагальнення (для обґрунтування підходів та пропозицій щодо підвищення ефективності антикризової політики держави у банківському секторі).

Результати. За результатами проведеного дослідження систематизовано домінуючі напрями дослідження сутності дефініції «антикризове регулювання». Окреслено шляхи та напрями перспективного розвитку імплементації заходів регуляторного антикризового характеру у банківський сектор економіки України.

Перспективи. Вбачаються у формуванні державної антикризової стратегії розвитку банківського сектора із імплементацією заходів регуляторного впливу.

Ключові слова: банківський сектор, економіка, антикризове регулювання, антикризове управління.

Вступ. Банківський сектор є каталізатором економічного зростання в країні та посідає провідне місце у її фінансовій системі не лише за розміром активів, а й за інтенсивністю перерозподілу грошових коштів між різними групами населення. Питання стійкості та ефективності функціонування фінансового сектора набувають дедалі більшої актуальності. Існує нагальна потреба в комплексних дослідженнях щодо уніфікації підходів до імплементації механізму антикризового регулювання банківського сектора в контексті забезпечення національної економіки фінансовими ресурсами та їх ефективного використання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню особливостей державного регулювання банківського сектора присвячені праці вітчизняних науковців, зокрема: проф. Вовчак О. Д., проф. Коваленко В. В., проф. Коваленко Ю. М., проф. Міщенко В. І., проф. Міщенко С. В., проф. Науменкової С. В. та ін. Незважаючи на значні здобутки в аналізі особливостей регуляторної політики у галузі банківництва, дотепер не уніфіковано підходи до формування антикризової політики держави у банківському секторі національної економіки.

Мета. Метою статті виступає наукове обґрунтування сучасної антикризової політики держави у банківському секторі в коротко- та середньостроковій перспективі.

Методологія дослідження. У процесі дослідження використовувались загальнонаукові та

спеціальні методи наукового пізнання: абстрактно-логічний (при розкритті сутності антикризового регулювання, узагальненні та формулюванні висновків); синтезу і системного аналізу (для обґрунтування сутнісних характеристик банківського сектора та стратегії його антикризового регулювання); системного аналізу та теоретичного узагальнення (для удосконалення методики оцінки рівня та окреслення інституціональних передумов державного регулювання банківського сектора національної економіки); логічного узагальнення (для обґрунтування підходів та пропозицій щодо підвищення ефективності антикризової політики держави у банківському секторі). Інформаційну основу дослідження становлять праці вітчизняних та зарубіжних науковців із питань фінансів, фінансових ринків, державного регулювання у галузі фінансів, законодавчі та нормативно-правові акти України та ін.

Результати. Світова фінансово-економічна криза 2008–2010 рр. довела, що на сьогодні в Україні немає ефективних інструментів боротьби із негативними наслідками циклічності розвитку економіки. Криза, яка торкнулась навіть системних банківських установ, засвідчила потребу в наявності антикризового управління та антикризового регулювання банківського сектора. З огляду на це, важливим завданням держави є розроблення та впровадження дієвої антикризової програми розвитку банківського сектора, щоб вчасно виявляти, запобігати та усувати ризики та кризові явища у банківській діяльності.

Антикризова програма розвитку банківського сектора – це розроблений органами державної влади комплекс заходів щодо оздоровлення банківського сектора з метою відновлення ефективного функціонування банківських структур та досягнення макроекономічної стабільності в країні.

Зв'язок банківського сектора з національною економікою є нерозривним, оскільки досягнення високих і стабільних показників діяльності економіки неможливе без ефективно функціонуючого банківського сектора, і навпаки. Отже, саме НБУ є основним провідником антикризових заходів та ключовим генератором програмних ідей щодо виходу банківського сектора з кризи.

Антикризова програма розвитку банківського сектора має відповідати певним вимогам [1, с. 250; 2; 3, с. 9]:

- містити комплекс необхідних заходів, що забезпечують здійснення антикризової програми, спрямованих на подолання саме того виду кризи, яка виникла;
- адекватно реагувати на наявні проблеми й ідентифікувати причини кризового стану;
- долати гострі проблеми, які виникли в діяльності банків;
- окреслювати цілі антикризової програми розвитку банківського сектора та шляхи їх досягнення, які мають бути адекватними тенденціям зміни зовнішнього і внутрішнього середовищ банків;
- забезпечувати комплексне розв'язання питань фінансового оздоровлення та відновлення банківських установ;
- бути підпорядкованою стратегічним інтересам банків;
- відповідати рекомендаціям Базельського комітету з питань банківського нагляду, МВФ, Світового банку тощо;
- узгоджуватися з іншими програмами та політикою розвитку держави та економіки;
- враховувати позиції та дії всіх гілок влади і політичних сил, а також інтереси вітчизняних суб'єктів господарювання та іноземних інститутів;
- встановлювати цілі (оперативні та стратегічні), які кількісно вимірюються та можуть контролюватися;
- містити заходи і короткострокового, і довгострокового характеру;
- конкретизувати завдання в розрізі окремих груп банків;
- сформулювати чіткі стратегічні орієнтири за часовою ознакою у процесі виконання місії банків, що дозволяють досягати конкурентних переваг на ринку з урахуванням ризиків;
- містити рішення, що усувають наявні проблеми і загрози для функціонування банківського

сектора;

- передбачати змістовні (кількісні та якісні) результати запропонованих заходів, можливі терміни їх отримання.

Антикризову програму розвитку банківського сектора варто розробляти за такою структурою:

1) по-перше, необхідно здійснити комплексний аналіз стану кризи, визначити основні її причини та охарактеризувати ключові проблеми, що потребують розв'язання;

2) по-друге, визначити цільові параметри антикризового процесу, тобто здійснити якісне визначення цільового стану банків та його кількісні ознаки;

3) по-третє, врахувати часові та ресурсні обмеження антикризового процесу;

4) по-четверте, навести перелік усіх антикризових заходів, передбачених у програмі, з уточненням графіка їх реалізації;

5) по-п'яте, розрахувати бюджет витрат на реалізацію програми антикризового розвитку банківського сектора економіки;

6) по-шосте, сформуувати фінансовий план діяльності банків у період приведення програми в дію;

7) по-сьоме, розкрити форми та механізми контролю за реалізацією програми з боку державних органів влади та управління (інших зацікавлених осіб) та конкретизувати їхні повноваження.

Антикризова програма розвитку банківського сектора економіки має бути спрямована: на підвищення прозорості та відкритості банківської діяльності; на покращення нормативно-правового регулювання банків з урахуванням передового світового досвіду; на підвищення економічної безпеки банківської системи, впровадження механізму запобігання банкрутствам банків; на досягнення банками конкурентних переваг на ринку тощо.

З огляду на це, антикризова програма розвитку банківського сектора повинна містити такі заходи [4, с. 55-56; 5, с. 46-50]:

- підвищення ефективності координування грошово-кредитної політики та макропруденційних інструментів і грошового, і фінансового ринків;

- упровадження світового досвіду у визначенні та розширенні нормативів резервування за кредитними операціями й у встановленні процентних ставок;

- покращення роботи із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;

- забезпечення централізованого збирання та поширення інформації щодо банківських ризиків;

- підвищення рівня захисту банківських вкладів;

- обмеження боргового тиску на позичальників;

- забезпечення надання гарантій за міжбанківськими кредитами;

- налагодження ефективної системи моніторингу за порушенням стійкості банківського сектора економіки;

- підвищення довіри населення та влади до банківського сектора та збільшення їхніх вкладів;

- зміна процентної ставки відповідно до ситуації на грошово-кредитному ринку й економічної ситуації в країні;

- вираховування у процентній політиці не лише збурення попиту і цін, а й інших ендогенних змінних (грошово-кредитні агрегати, валютний курс, бюджетні параметри, міжнародні ціни на найважливіші товари);

- розвиток та посилення наглядової функції, використовуючи міжнародний досвід у цій сфері;

- розроблення державної системи страхування ризиків інноваційної діяльності за допомогою створення державної чи державно-приватної страхової компанії при НБУ;

- здійснення модернізації державної системи моніторингу НБУ;
- законодавче розширення повноважень НБУ з наданням йому повноважень щодо регулювання строкової та цільової структур кредитного портфеля банків-реципієнтів кредитів рефінансування;
 - формування спільного консультативного органу НБУ та Міністерства фінансів України з метою забезпечення координованості стратегії, тактичних дій органів монетарної та фінансової влади;
 - законодавче обмеження впливу політичних сил на діяльність НБУ, забезпечивши більшу незалежність регулюючого органу;
 - синхронізація регулювання банків та інших суб'єктів фінансового ринку на основі обміну прозорою достовірною інформацією між їхніми регуляторами;
 - розроблення середньострокових програм врегулювання ризиків неплатоспроможності боржників;
 - здійснення інтенсифікації процесу консолідації банківського сектора;
 - зведення до мінімуму впливу немонетарних чинників інфляції;
 - розбудова на пріоритетних засадах системи інвестиційного кредитування структурної модернізації фізичного сектора економіки;
 - застосування регулятивних правил Базельського та Європейського комітетів з питань нагляду;
 - сприяння поширенню самоврядних інститутів інформаційної інфраструктури ринку банківських послуг (кредитні бюро, рейтингові агентства тощо);
 - відновлення розбудови системи довгострокового рефінансування банків, які надають кредити на реалізацію інвестиційних та інноваційних проектів;
 - налагодження консультацій НБУ з банками стосовно вдосконалення механізмів державної підтримки банків і небанківських установ та спрямування їхніх ресурсів на кредитування фізичного сектора економіки;
 - створення системи фінансових інститутів розвитку;
 - забезпечення реального функціонування системи фінансових інститутів розвитку;
 - підвищення концентрації та капіталізації банківських установ;
 - перетворення державних банків на інструмент ефективної економічної та фінансової політики шляхом впровадження єдиної стратегії розвитку і діяльності державних банків з розмежуванням стратегічних напрямів для кожного з них;
 - формування системи економічних стимулів до активізації кредитування в рамках реалізації державних програм фінансово-кредитної підтримки пріоритетних галузей і підприємств, пов'язаних з імпортозаміщенням, та сегментів внутрішнього кінцевого попиту, які спроможні пожвавити внутрішнє виробництво за ланцюгом попиту-пропозиції;
 - розвиток інструментів зниження процентних ставок за інвестиційними кредитами шляхом зниження резервних вимог і надання державних гарантій, що суттєво знижує ризики кредитних установ;
 - формування банку інвестиційних проектів, з якого комерційні банки зможуть обирати найбільш привабливі для кредитування проекти.

Отже, банківський сектор потребує ефективного державного антикризового управління, що неможливо без розробки та впровадження антикризової програми, оскільки вже тривалий час банківська система розвивається без чітко сформульованих стратегічних цілей, завдань, без окреслених напрямів розвитку та визначених цільових показників. Якщо дослідити генезис антикризових програм розвитку банківського сектора, то востаннє такий документ ухвалювали 2003 року – «Комплексна програма розвитку банківської системи України на 2003-2005 роки» [6]. Також була розроблена, проте не затверджена «Стратегія розвитку фінансового сектора України до 2015 року» [7]. Програма реформ «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна

держава: програма економічних реформ на 2010–2014 роки» [8] ставила за мету підвищити спроможність фінансового сектора забезпечувати стаке зростання економіки України, проте не була дієвою.

Уже зроблено низку кроків, спрямованих на формування нового стратегічного антикризового розвитку банківського сектора. У структурі НБУ було створено Департамент стратегії та реформування банківської системи, метою якого є вдосконалення стратегічного планування діяльності НБУ, розвиток та реформування банківської системи держави, а також більш ефективне управління і контроль за виконанням стратегічних проектів у НБУ [9].

Розроблена НБУ концепція реформування банківського сектора на період до 2020 р. передбачає такі зміни [10]:

1. Підвищення вимог до капіталу банків, а саме: НБУ планує збільшити норматив мінімального регулятивного капіталу з 120 млн. грн. до 500 млн. грн., до 2018 р. та 750 млн. грн. – до 2020 р. До 2018 р. заплановано закінчити впровадження вимог Базель III. Такі дії підвищать концентрацію банків, невеликі та слабкі банки вийдуть з ринку. Таким чином, НБУ прагне збільшити розмір активів ТОП-25 банків з 77% до 95%;

2. З метою формування довгострокових пасивів банків НБУ планує запровадити скорочення можливостей щодо дострокового вилучення депозитів, проте можуть бути створені депозитні програми «ощадні депозити», за якими буде можливе дострокове отримання коштів;

3. Збільшення суми і частки депозитів у національній валюті до 80% усіх депозитів фізичних осіб задля сприяння дедоларизації вкладів;

4. Радикальне зниження відсоткових ставок за кредитами і депозитами. Очікується, що реальні відсоткові ставки зберігатимуться на позитивному рівні за депозитами (на рівні 3-4%) і за кредитами (на рівні 7-9%).

5. Пріоритетними напрямками для розвитку кредитування стануть інвестиційні кредити, кредитування малого й середнього бізнесу та іпотечне кредитування;

6. Формування мегарегулятора фінансового ринку, впровадження особливого режиму регулювання, моніторингу і підтримки системно-важливих банків;

7. Проведення стрес-тестування банків з метою відображення реального фінансового стану банківських установ;

8. Розкриття інформації про власників (концепція передбачає зниження межі розкриття інформації про власників, які мають прямо або опосередковано частки в банках із 10% (на сьогодні) до 2% їх статутного капіталу);

9. Нарощування частки іноземного капіталу в банківській системі до 50% і зменшення ролі держави в банківському секторі до рівня нижче 10% до 2020 р.

Висновки та перспективи. Для підвищення ефективності функціонування банківського сектора України пропонуємо врахувати до вже розробленої НБУ антикризової концепції реформування такі наші рекомендації:

1. Домагатися запровадження фіксованого курсу гривні до долара та євро (за прикладом Китаю), який забезпечить зниження його залежності від золотовалютних резервів та величини доларової маси в державі, що, в кінцевому підсумку, буде мати позитивний вплив на розвиток грошового, фінансового, фондового та валютного ринків України.

2. За умови використання режиму вільного курсу валют, пропонуємо забезпечити прозорість курсоутворення шляхом: визначення відповідальних осіб за розрахунок реального ефективного обмінного курсу; забезпечення вільного доступу до україномовних версій файлів усіх підписаних домовленостей НБУ стосовно курсоутворення; НБУ повинен чітко визначити критерії виходу з валютними інтервенціями на міжбанківський ринок задля уникнення маніпуляцій з валютою з боку банківських установ; налагодити систему відображення торгів у режимі реального часу на сайті НБУ; стимулювати суб'єктів ринку до використання інструментів хеджування валютних ризиків, таких як форвард, ф'ючерс, своп, опціон та інші фінансові деривативи.

3. Удосконалити Закон «Про Національний банк України» у частині статті 54, яка забороняє центральному регулятору «надавати кредити в національній та іноземній валюті, як прямо, так і опосередковано через державну установу, іншу юридичну особу, майно якої перебуває у державній власності, на фінансування витрат Державного бюджету» [11] та протидіє національним інтересам української держави;

5. Встановити обов'язкові регулярні перевірки банків незалежними аудиторами.

6. Запровадження і врахування критерію ринкового ризику для розрахунку банками сумарних активів, зважених за ризиком.

7. Запровадити класифікацію кредитного портфеля банків за критерієм якості для розрахунку резервів під кредитні операції з метою зменшення маніпуляцій із формальними критеріями класифікації кредитів.

8. Удосконалити механізм відрахувань зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб пропорційно до величини нарахованих відсотків закладами.

9. На законодавчому рівні зменшити термін набуття права власності на заставу за кредитами до трьох місяців для клієнтів, які невчасно погашають заборгованість.

10. Підтримувати диференціацію норм резервування за залученими коштами в національній та іноземній валютах.

12. Забезпечити дерегуляцію у таких напрямках: підвищення можливостей суб'єктів малого та середнього бізнесу до активного ведення розрахунків з зовнішніми контрагентами через міжнародні платіжні системи; лібералізація процесу реєстрації кредитів нерезидентів у розрізі методології нарахування комісій, розрахунку процентної ставки, страхових платежів – з подальшою можливістю реєстрації таких кредитів банками; зменшити або скасувати вимоги до термінів надходження валютної виручки за експортом послуг, оскільки такі обмеження суттєво стримують розвиток цього виду діяльності та цілі галузі, наприклад, ІТ (інформаційні технології); розроблення нової спрощеної системи звітності для банків, скорочення кількості необхідних для подання звітів та періодичності їх подання;

Отже, формування посткризової моделі розвитку економіки має бути спрямоване на усунення дефектів у механізмі функціонування банківського сектора шляхом розроблення та впровадження дієвої та ефективної антикризової програми розвитку банківського сектора, з метою забезпечення стійкої до криз, стабільної та прибуткової банківської діяльності.

Список використаних джерел

1. Дзямучич, О. С. Політико-економічний аналіз розвитку банківського сектору в господарській системі України : дис. канд. екон. наук : 08.00.01 / Олена Сергіївна Дзямучич. – Л. – 2011. – 231 с.
2. Краснова, І. В. Антикризове управління в банківських установах / І.В. Краснова, А.В. Майстер // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки. – 2013. – № 2 (64). – С. 247-251.
3. Глухов, А.Ю. Розробка заходів фінансового оздоровлення підприємств в умовах кризи / А.Ю. Глухов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=13648>.
4. Котенко, О.О. Напрямки впровадження елементів антикризового управління в комерційних банках України / О.О. Котенко // Сьома Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Сучасний соціокультурний простір 2010» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://intkonf.org/kotenko-oo-napryamki-vprovadzhennya-antikrizovogo-upravlinnya-v-komertsyynih-bankah-ukrayini>.
5. Жаліло, Я.А. Післякризовий розвиток економіки України : засади стратегії модернізації / Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, Я. В. Белінська, Я.В. Бережний та ін. – К. : НІСД, 2011. – 66 с.
6. Зверук, Л.А. Регулятивні заходи держави в забезпеченні стійкості банківського сектору / Л.А. Зверук // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2013. – Вип. 37. – С. 44-50.
7. Комплексна програма розвитку банківської системи України на 2003-2005 роки. – К. : Національний банк України, 2003. – 25 с.
8. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2015 року (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ufin.com.ua/konceptia/002.doc>.

9. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» // Комітет з економічних реформ при Президентові України. – 88 с.

10. В Національному банку України створено Департамент стратегії та реформування банківської системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=6763725.

11. Корнилюк, Р. ТОП-10 реформ банківської системи до 2020 року / Р. Корнилюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bankografo.com/reformi-bankivskoyi-sistemi-ochima-kliyentiv.html>.

12. Закон України «Про НБУ» від 20.05.1999 № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14/print1405953268152141>.

Senysch Pavlo

Ph.D. (Economics), Associate Professor
Department of Banking
University of Banking
Kyiv, Ukraine
E-mail: senysch@ukr.net

CURRENT STATE POLICY DEVELOPMENT CRISIS MANAGEMENT BANKING SECTOR OF UKRAINE

Abstract

Introduction. *The banking sector is a catalyst for economic growth in the country and plays a leading role in its financial system, not only in terms of assets, but the intensity of redistribution of funds between different groups of population.*

Despite significant gains in analyzing the characteristics of regulatory policy in the field of banking, still no unified approach to the formation of anti-crisis policy in the banking sector of the national economy.

Methods. *General scientific and special methods of scientific knowledge are used during the study, abstract and logical (in the disclosure of the nature of anti-crisis management, the synthesis and formulation of conclusions); synthesis and system analysis (to substantiate the essential characteristics of the banking sector and its strategy of crisis management); system analysis and theoretical generalization (to improve methods of assessment and delineation of institutional prerequisites of state regulation of the banking sector of the economy); logical generalization (to substantiate the approaches and proposals for improving the efficiency of anti-crisis policy in the banking sector).*

Results. *The dominant trends for development of the essence of definition "crisis management" are systematized by the results of the research study. The ways and directions of future development of implementation measures of the regulatory anti-crisis nature in the banking sector of Ukraine's economy are outlined.*

Prospects. *Prospects are seen in forming government anti-crisis strategy for the banking sector with the implementation of regulatory measures of influence.*

Keywords: *banking, economics, anti-crisis regulation, anti-crisis management.*

References

1. Krasnova, I. V., & Master, A. V. (2013). *Antykryzove upravlinnja v bankiv'skyh ustanovah* [Crisis management in banks]. *Bulletin Zhytomyr State Technological University*, 2 (64), 247-251.
2. Glukhov, A. Y. *Rozrobka zahodiv finansovogo ozdorovlennja pidpryjemstv v umovah kryzy* [Development measures of financial recovery of companies in crisis]. Retrieved from <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=13648>.
3. Kotenko, O. O. (2010). *Napryamky vprovadzhennja elementiv antykryzovogo upravlinnja v komercijnyh bankah Ukrainy* [Directions introduction of elements of crisis management in commercial banks of Ukraine]. Seventh National Scientific Internet Conference «Modern socio-cultural space 2010» Retrieved from <http://intkonf.org/kotenko-oo-napryamki-vprovadzhennja-antikrizovogo-upravlinnja-v-komertsyynih-bankah-ukrayini>.
4. Zhalilo, J. A., Pokryshka, D. S., Belinska, Y. V., & Berezhniy, Y. V., (2011). *Pisljakryzovyy rozvytok ekonomiky Ukrainy : zasady strategii modernizacii and others* [Ukraine post-crisis economy: Principles of Modernisation Strategy]. Kyiv, Ukraine: NISD.

5. Zveruk, L. A. (2013). *Reguljatyvni zahody derzhavy v zabezpechenni stijkosti bankivs'kogo sektoru* [State regulatory measures to ensure the stability of the banking sector]. *Problems efficiency infrastructure*, 37, 44-50.
6. *Kompleksna programa rozvytku bankivs'koi' systemy Ukraïny na 2003-2005 roky* [Comprehensive program of the banking system of Ukraine for 2003-2005], (2003). Kyiv, Ukraine: National Bank of Ukraine, 25.
7. *Strategija rozvytku finansovogo sektora Ukraïny do 2015 roku (proekt)* [Financial Sector Development Strategy of Ukraine till 2015 (draft)]. Retrieved from <http://www.ufin.com.ua/koncepcia/002.doc>.
8. *Programa ekonomichnyh reform na 2010–2014 roky «Zamozhne suspil'stvo, konkurentospromozhna ekonomika, efektyvna derzhava»* [The program of economic reforms for 2010-2014 "Prosperous Society, Competitive Economy, Effective State"] (2010). Committee on Economic Reforms under the President of Ukraine : Kyiv, Ukraine, 88.
9. *V Nacional'nomu banku Ukraïny stvoreno Departament strategii' ta reformuvannja bankivs'koi' systemy* [The National Bank of Ukraine established the Department of Strategy and reform of the banking system]. Retrieved from http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=6763725.
10. Kornylyuk, R. *TOP-10 reform bankivs'koi' systemy do 2020 roku* [Top 10 reforms of the banking system by 2020]. Retrieved from <http://bankografo.com/reformi-bankivskoyi-sistemi-ochima-kliyentiv.html>.
11. *Zakon Ukraïny «Pro NBU»* [Law of Ukraine "On National Bank"]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14/print1405953268152141>.

